

**РІЗНОРІВНЕВЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО**Анісімова О. Е., orcid.org/0000-0001-9467-3975

У статті здійснено аналіз категорії «педагогічна інтеракція», як продуктивної міжособистісної взаємодії педагога та студента, яка характеризується застосуванням інтерактивних технологій розвитку творчої активності особистості в інноваційному соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Охарактеризовано технологію різнорівневого навчання як засобу формування комунікативної компетентності. Описано варіанти організації інтеракції зі здобувачами вищої освіти в межах застосування технології різнорівневого навчання, які дали змогу стверджувати, що активна позиція здобувачів освіти під час навчання сприяє підвищенню якості засвоєння навчального матеріалу, а також формуванню комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: *інтеракція, освітній процес закладу дошкільної освіти, взаємодія, партнерство, різнорівневе навчання.*

**DIVISIONAL LEARNING AS A MEANS OF FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF
THE FUTURE TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATION**

Anisimova O. E.

The article identifies the urgency of the problem of forming the communicative competence of the future educator of preschool education in an application of technology of different levels of education. The ability to partner in professional activities is acquired through their own participation in communication.

The analysis of the category "pedagogical interaction" as a productive interpersonal interaction of teacher and student, which is characterized by using of interactive technologies for the development of creative activity of the individual in the innovative socio-cultural environment of higher education. The introduction of an interactive approach to learning in the professional activity of a teacher of higher education institution presupposes active interaction of participants in the educational process and promotes the stimulation of creative self-realization of higher education students.

The technology of multilevel learning as means of forming communicative competence is characterized. Described in the article options for interaction with higher education students within the application of multilevel learning technology, suggest that the active position of students during education helps to improve the quality of learning, as well as the formation of communicative competence of future educators of preschool education. The choice of forms and means of technology of different levels of education depends on the individual and age's characteristics of applicants, as well as on the level of knowledge formed in them and psychological readiness for interaction.

Keywords: *interaction, educational process of preschool institution, partnership, multilevel learning.*

Науковий інтерес до аналізу процесу становлення, розвитку, самореалізації особистості під час занурення в освітній процес закладу вищої освіти і ролі творчості в цьому процесі охоплює все більш широкі гуманітарні сфери. Дослідження взаємозв'язків, що складаються між тим, хто навчає і тим, хто навчається, між соціокультурним середовищем освітнього закладу і особистістю того, хто навчається, сприяє розумінню творчої сутності людини, її інноваційної активності. Тому однією з ключових ідей сучасної професійної освіти є ідея про розвиток творчої активності особистості за допомогою ефективної педагогічної інтеракції. Це основа для найбільш гармонійної організації освітнього процесу в соціокультурному середовищі закладу вищої освіти.

Розроблені останнім часом теоретичні підходи й технології особистісно-орієнтованої освіти більшою мірою відповідають завданню розвитку творчої активності особистості в процесі самовдосконалення та самореалізації.

Особливого впливу на стимулювання творчої самореалізації зазначають інтерактивні форми навчання.

Проблема інтеракції (від англ. Interaction – взаємодія) [3] в науці має тривалу історію. Проте і сьогодні визначення ролі педагогічної взаємодії в освіті спонукає звернутися до аналізу категорії «інтеракції», яка по-різному широко інтерпретується. Виникає необхідність визначення специфіки цього поняття з метою більш доречного використання його в інтерактивному особистісно-орієнтованому освітньому процесі. Успішне застосування численних інтерактивних технологій вимагає осмислення основ і принципів педагогічної інтеракції.

В умовах модернізації вищої освіти характер взаємодії учасників освітнього процесу набуває особливого значення. Від того, як будуються відносини між викладачем і студентами, залежить успіх інноваційних перетворень в педагогічній діяльності.

Теорію педагогічної інтеракції розглядають В. Андрєєв, Р. Грановська, М. Петренко [8], О. Первалова [7], О. Пометун, Л. Пироженко [9, с. 96], Г. Сиротенко як наукову основу інтерактивних технологій розвитку творчої активності особистості в інноваційному соціокультурному середовищі ЗВО.

Базовими для вирішення проблеми ефективної міжособистісної взаємодії визначено роботи соціологів і філософів, дослідників теорії соціальної дії (М. Вебер, Г. Зіммель); символічного інтеракціонізму (Х. Блюмер, Дж. Мід, Ю. Хабермас,); теорії інтерактивних ритуалів Р. Коллінза; теорії соціальної взаємодії П. Сорокіна.

У психології ця проблема знайшла відображення у вивченні колективу як суб'єкту діяльності (А.Брушлинський, А.Донцов, А. Петровський), у дослідженнях процесів спілкування (Б. Ломов, В. Мясіщев К. Платонов), у дослідженнях колективної творчості (Ч. Гаджієв, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, І. Семенов), соціального мислення (К. Абульханова-Славська, Д. Ушаков). Управлінські процеси, що впливають на створення в соціальній групі умов для комфортної співпраці її суб'єктів, досліджували Г. Мануйлов, Є. Мелібруда, В. Розанова.

Обґрунтуванню змісту методів, засобів, організаційних форм навчання та активізації пізнавальної діяльності присвячені роботи М. Бурди, М. Жалдака, М. Ігнатенка, З. Слєпкань, Т. Хмари, М. Шкіля.

Розроблені останнім часом теоретичні підходи й технології особистісно-орієнтованої освіти більшою мірою відповідають завданню розвитку творчої активності особистості в процесі педагогічної взаємодії. У цих дослідженнях не повною мірою враховано ситуацію змін і перманентної кризи гуманітарності, що склалася недавно.

Мета статті – розглянути варіанти організації інтеракції у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Ідея інтерактивного навчання передбачає обопільну відповідальність за якість навчання як викладача, так і здобувачів освіти. Задля досягнення цієї мети важливою є підтримка власного процесу навчання й засвоєння знань, щоб мати можливість самостійно розвивати для себе ефективні стратегії навчання.

Міжособистісна взаємодія в широкому сенсі розуміється як особистісний контакт двох і більше осіб, що тягне за собою взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, відносин і установок. В освітньому процесі таку взаємодію, як правило, називають педагогічною, визначаючи її як детерміновану освітню ситуацію, опосередковану соціально-психологічними процесами [6, с. 130].

Структурними компонентами педагогічної інтеракції є викладач і здобувач освіти, особистісний ріст яких опосередкований ефективною творчою інтеракцією та активністю. Ключовим для організації взаємодії є діалог, в якому особлива роль належить дотриманню принципів самоорганізації та використання механізмів співучасті та партнерської співпраці всіх і кожного.

У процесуальному аспекті педагогічна інтеракція – продуктивна міжособистісна взаємодія педагога і студента, яка характеризується певними ознаками: ефективна педагогічна інтеракція – діяльність добровільна, довготривала, яка заснована на внутрішній мотивації, бажанні особистісного зростання. Вона також ґрунтується на принципі творчої активності, розвитку особистості на природному, соціальному, духовному рівнях. При цьому використовують інтерактивні технології розвитку творчої активності особистості та мотиваційний ефект зворотного зв'язку, забезпечується рефлексія та творча свобода особистості [1].

Узагалі, метою застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі ЗВО є створення комфортних та ефективних умов навчання, взаємодії викладача зі здобувачами освіти, що спрямовує розвиток їхніх творчих та розумових здібностей, комунікативних навичок. Інтеракція є характеристикою групової взаємодії [4].

Таку можливість використовують під час фахової підготовки вихователів ЗДО. Пропонується залучати здобувачів до інтерактивних вправ «Слово Вашій команді!», «Відреагуй на помилку», «Знайдіть правильний варіант відповіді», «Я + ти =ми».

Організаційно-методична особливість полягає в тому, що кожен із здобувачів відчуває себе у форматі того, хто навчається й того, хто навчає. Під час такої організації освітнього процесу кожному відкриваються можливості опанувати певну тему в своєму темпі, за власною індивідуальною освітньою траєкторією.

Основний принцип інтеракції – кожен навчає кожного.

Для практичного втілення співпраці «по горизонталі», учасники освітнього процесу спілкуються у форматі взаємонавчання, перебуваючи, наче б то, на одному й тому ж рівні. «Вертикальне» навчання відбувається «зверху вниз»: той, хто якісніше засвоює матеріал, починає передавати знання тим, хто ще не усвідомив навчальну інформацію. Такий вигляд має різнорівневе навчання [10].

Різномірне навчання створює кожному можливість опанувати матеріал на різних рівнях, залежно від індивідуальних особливостей особистості кожного.

Узаємодіючи в «двійках», здобувачі висловлюють своє бачення певного питання, пропонують варіанти розв'язання педагогічної ситуації, використовують сформовані компетентності.

Пропонуємо такі варіанти роботи в парах.

Дві особи, які міняються ролями «учитель» – «учень». Це можуть бути здобувачі невисокої навчальної успішності, а можуть бути двоє, один із яких має кращі академічні успіхи.

Робота організується так, щоб весь навчальний матеріал був послідовно опрацьовано спочатку з позиції того, хто навчає, потім – з позиції учня. Адже загальновідомо, те коли людина навчає інших, вона запам'ятовує до 95% матеріалу.

Заняття може бути динамічним: чотири особи готують одне завдання, розділене на чотири частини. Після підготовки своєї частини завдання та здійснення самоконтролю починається обговорення завдання: тричі з кожним партнером. Інтеракція вимагає щоразу змінювати логіку викладу, акценти, темп тощо. Таким чином, опанується механізм прилаштування до індивідуальних особливостей інших членів колективу.

Можна утворити пару, в якій кожен отримує окреме завдання, виконує його, аналізує, здійснює взаємонавчання інших. У результаті кожен засвоює чотири окремих диференційованих частини навчального змісту.

Можна використати варіант, коли в парах працюють спочатку здобувачі слабкого рівня, потім слабкі з сильними, потім сильні з сильними.

Таким чином, застосовується технологія різномірного навчання в групах. При роботі в парі спільне завдання ділиться між членами мікрогрупи. Кожен опитує кожного, кожен відповідає кожному. Виникає ситуація колективної взаємодії всіх членів групи. Пара працює згідно отриманого завдання.

При підготовці матеріалів для інтерактивного взаємонавчання в парі необхідно враховувати, що опрацювання відбуватиметься в різній послідовності. Так дотримується принцип узагальнення та систематизації вивченого.

Статистична пара стає базою підвищення адаптації один до одного в умовах постійної зміни партнерів, основою вільного спілкування кожного. А елементи різномірного засвоєння матеріалу уможливають кожному здобувачу освіти закріпити матеріал і підвищити свій рівень знань.

У варіанті колективної форми роботи в малій групі по 4 особи кожен працює то з одним, то з іншим партнером по команді. При цьому відбувається обмін матеріалами, варіанти яких будуть опрацьовані кожним членом мікрогрупи. Варіаційна пара є одним із видів колективного навчання. У варіаційній парі обробляються різноманітні матеріали, підготовлені кожним членом колективу самостійно. Наприклад, кожен готує картку з питаннями, завданнями, алгоритмами. На звороті картки подано відповіді на питання, вирішення завдань і схеми алгоритмів.

Після перевірки карток викладачем, який підходить до кожного із членів групи, утворюються четвірки, щоб кожен міг дотримуватися режиму взаємодії з лівим або правим «сусідом».

Робота відбувається в три етапи.

Перший етап – навчальне спілкування тих, хто займає місце поруч. Кожен опитує сусіда усно відповідно до своєї картки і звіряє відповіді із записом на зворотному боці.

Після взаємоперевірки партнери обмінюються картками. Починається другий етап – робота з тим, хто сидить за сусіднім столом.

Перевіряючий працює за карткою, по якій щойно був перевірений. Після завершення роботи відбувається зміна карток.

Третій етап – робота з колишнім партнером, але за новою карткою. Робота завершується після того, як до учасника взаємонавчання повернулася його початкова картка.

Також можна застосувати елементи різномірного навчання, якщо об'єднати в четвірки студентів з різним рівнем засвоєння знань. Припустимо, утворюється група з 4 осіб: сильний студент, 2 студенти з середньою підготовкою і слабкий або 2 сильних і два слабких. Бажано, щоб в групі були присутні як сильні, так і слабкі студенти, тоді методика взаємного різномірного навчання буде ефективнішою.

Статистичні пари підбираються з урахуванням того, щоб один студент з пари відносився до категорії «вчитель», другий до категорії «учень». Варіаційні пари підбираються так, щоб в четвірці був присутній сильний студент, слабкий студент і два студента, що мають середній рівень підготовки.

При підготовці завдань ураховують їхній рівень підготовки, тобто завдання для статистичних пар дають різної складності. Застосування колективних способів навчання з елементами різномірного підходу мають певні переваги.

Як наслідок регулярного використання навчальної діяльності у різномірному форматі, відбувається актуалізація попереднього навчального досвіду, удосконалюються навички логічного мислення, пізнавальної активності, розумової діяльності, включається робота пам'яті. Кожен із учасників узаємодії

відчуває себе розкуто, працює в індивідуальному темпі. Підвищується відповідальність не тільки за свої успіхи, а й за результати колективної праці. Немає потреби стримувати темп просування успішних студентів, а слабких, навпаки, спонукати до швидшого опанування матеріалу. Це позитивно позначається на мікрокліматі в колективі. Формується адекватна самооцінка особистості окремого здобувача освіти. У кожного з'являється можливість адекватної оцінки своїх здібностей, достоїнств і обмежень, обговорення однієї і тієї ж навчальної інформації з декількома змінними партнерами, збільшуються асоціативні зв'язки, що суттєво впливає на результати навчальної діяльності [2].

Однак епізодичне використання диференційованих завдань не дає істотних змін успішності здобувачів освіти. Диференційовані завдання мають бути постійною формою навчання. Ураховуючи те, що рівень готовності до навчальної діяльності різний, конструюються диференційовані завдання для здобувачів з різними навчальними можливостями.

Тому необхідно використовувати такі завдання, що поєднують навчальний процес за допомогою тих, хто повільніше сприймає матеріал, із постійним удосконаленням умінь та навичок сильніших студентів.

Отже, основне призначення диференційованих завдань у тому, щоб, знаючи і враховуючи індивідуальні відмінності в навчальних можливостях здобувачів освіти, забезпечити для кожного з них оптимальний характер пізнавальної діяльності [5].

Висновки. З метою формування комунікативної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти ефективним є використання різнорівневого навчання. Такий підхід дає змогу більше уваги приділити тим здобувачам, які потребують окремої уваги, не знижуючи мотивації сильних, створюючи сприятливі умови для розвитку всіх і кожного відповідно до їх здібностей і можливостей, з урахуванням особливостей їх психічного розвитку та з огляду на особливості характеру.

Література

1. Брычок С. Б. Сутність і зміст процесу педагогічної взаємодії: особистісно-орієнтований вимір [Електронний ресурс] / С. Б. Брычок. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_02/brychoks.pdf. – Заголовок з екрану.
2. Гуслова М. Н. Инновационные педагогические технологии: учеб. пособие для студ. учреждений сред. проф. образования / М. Н. Гуслова. – 4-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. – 288 с.
3. Енциклопедія практичної психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychologis.com.ua/interakciya.htm>.
4. Коломинский Я. Л. Психология педагогического взаимодействия / Я. А. Коломинский. – СПб.: Речь, 2007. – 240 с.
5. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром / Упорядники: Андреева В. М., Григора В. В. – Харків: Вид. група «Основа»: «Триада +» 2007. – 352 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Б. Комунікативний простір міжособистісних відносин // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Вип. 4. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 130-136.
7. Перевалова А. А. Педагогическая интеракция в условиях полиэтнической образовательной среды вуза [Електронний ресурс] // Мир науки. Педагогика и психология, 2019 – №1. – Режим доступу: <https://mir-nauki.com/PDF/63PDMN119.pdf>.
8. Петренко М.А. Теория педагогической интеракции. Монография. Ростов-на-Дону: ИПО ПИ ЮФУ, 2009. – 168 с.
9. Пироженко Л. Интерактивні технології навчання у початковій школі [Електронний ресурс] / Л. Пироженко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – № 23. – С. 96-100. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_23_18.
10. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 14 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2007. – 484 с.

References

1. Brychok S. B. Sutnist i zmist procesu pedagogichnoyi vzayemodiyi: osobystino-oriyentovanyj vymir [Elektronnyj resurs] / S. B. Brychok. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_02/brychoks.pdf. – Zagolovok z ekranu.
2. Guslova M. N. Innovacionnye pedagogicheskie tekhnologii: ucheb. posobie dlya stud. uchrezhdenij sred. prof. obrazovaniya / M. N. Guslova. – 4-e izd., ispr. – M.: Izdatel'skij centr «Akademiya», 2013. – 288 s.
3. Encyklopediya praktychnoyi psichologiyi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://psychologis.com.ua/interakciya.htm>.
4. Kolominskij YA. L. Psichologiya pedagogicheskogo vzaimodejstviya / YA. A. Kolominskij. – SPb.: Rech', 2007. – 240 s.
5. Nastilna knyga pedagoga. Posibnyk dlya tyx, kto хоче buty vchytелем-майстром / Uporyadnyky: Andryeyeva V. M., Grygora V. V. – Xarkiv: Vyd. grupa «Osnova»: «Triada +» 2007. – 352 s.
6. Orban-Lembryk L. B. Komunikatyvnyj prostir mizhosobystisnyx vidnosyn // Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Filosofski i psichologichni nauky. – Vyp. 4. – Ivano-Frankivsk, 2003. – S. 130-136.
7. Perevalova A. A. Pedagogicheskaya interakciya v usloviyah polietnicheskoy obrazovatel'noj sredy vuza [Elektronnyj resurs] // Mir nauki. Pedagogika i psichologiya, 2019 – №1. – Rezhym dostupu: <https://mir-nauki.com/PDF/63PDMN119.pdf>.
8. Petrenko M.A. Teoriya pedagogicheskoy interakcii. Monografiya. Rostov-na-Donu: IPO PI YUFU, 2009. – 168 s.

9. Pyrozhenko L. Interaktyvni tehnologiyi navchannya u pochatkovij shkoli [Elektronny`j resurs] / L. Pyrozhenko // Psychologo-pedagogichni problemy silskoyi shkoly. – 2007. – № 23. – S. 96-100. – Rezhy`m dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2007_23_18.

10. Suchasni informacijni tehnologiyi ta innovacijni metodyky navchannya u pidgotovci faxivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemy // Zb. nauk. pr.– Vy`pusk 14/Redkol.: I.A.Zyazyun (golova) ta in.– Kyiv-Vinnycya: DOV «Vinnycya», 2007.– 484 s.

УДК 378.147.091.33 –027.22:37]: 378:37.091.12.011.3–051

DOI 10.31652/2415-7872-2020-65-55-62

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Білоус О. В., orcid.org/0000-0002-3307-399X

Самойленко П. В., orcid.org/0000-0001-6279-9282

Проаналізовано підходи до визначення поняття «професійний саморозвиток». Розкрито функції професійного саморозвитку особистості майбутнього педагога. Визначено етапи педагогічної практики, зазначено їх сутнісні характеристики. Показано особливості організації педагогічної взаємодії та шляхи створення освітнього середовища на кожному з етапів для професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Розкрито зміст, методи, форми кожного з етапів неперервної педагогічної практики, зорієнтованих на професійний саморозвиток майбутнього вчителя.

Ключові слова: педагогічна практика, професійний саморозвиток, функції професійного саморозвитку, фактори професійного саморозвитку, компоненти професійного саморозвитку, самореалізація, самовдосконалення, діалогова взаємодія.

PEDAGOGICAL PRACTICE AS A FACTOR OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF A FUTURE TEACHER

Bilous O. V., Samoilenko P. V.

It is shown that self-development of personality occurs predominantly in the process of professional activity. The functions of professional self-development of a teacher are goal-forming, reflexive, active interaction and normative. Goal-forming function directs the development of personality and her main essential forces in relation to the intended goal, the planned ideal. Reflexive function encourages the future teacher to analyze the causal relationships, stimulates the development of his abilities for self-knowledge and self-education, personal evaluation of his own life and pedagogical experience. The function of active interaction determines the activity need of a future teacher and starts the mechanisms of professional self-development. Normative function maintains the balance in the system of teacher activity, reduces the influence of destabilizing factors in pedagogical environment. It is shown that pedagogical practice is an invariant component of professional training, and also an important mean of personal development of a future teacher at student age. It is emphasized that the level of readiness of the future specialist for professional self-development, creative self-realization and self-improvement is determined based on the results of pedagogical practice. The stages of pedagogical practice are defined and their essential characteristics are clarified. The content of the components of professional self-development (motivational and valuable, organizational and informative, technological, reflexive and self-regulatory) at the stages of continuous pedagogical practice is clarified. Peculiarities of organization of pedagogical interaction and ways of creation of educational environment at each of these stages for realization of professional self-development of a future teacher are shown. The content, methods, means, forms of each of the types (stages) of continuous pedagogical practice focused on professional self-development of a future teacher are revealed. The special role of pedagogical support of students during pedagogical practice, psychological support, consultations and providing practical help in professional problem solving is emphasized.

Keywords: pedagogical practice, professional self-development, functions of professional self-development, components of professional self-development, self-realization, self-improvement, dialogue interaction.

Сучасні тенденції розвитку системи педагогічної освіти актуалізують питання щодо безперервності практичної підготовки майбутніх фахівців. У психолого-педагогічній науці недостатньо вивчені можливості неперервної педагогічної практики як чинника професійного саморозвитку особистості. Натомість саме професійний саморозвиток може розглядатися як системоутворювальне поняття у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя.

У дослідженні професійного саморозвитку особистості важливими є положення про сутність і розвиток особистості як суб'єкта життєдіяльності (А. Брушлинський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, С. Рубінштейн, В. Семиченко, Т. Яценко та ін.), концепції діяльнісного опосередкування особистісного